

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2017

Dohodneme sa?

Európska únia je priestor, kde je dôstojný ľudský život možný. Vďaka štyrom slobodám sa jednotlivec samostatne rozhoduje kde bude žiť, o tom, akým spôsobom bude žiť, či sa zúčastní trhu a akceptuje a zároveň neobmedzuje práva druhých ľudí. Keď sa však spoločnosť dostane do krízy, ľudia sa prestávajú chovať racionálne.

História liberalizmu

Každý pojem, každá ideológia má svoj diachronický a aj synchronický kontext, teda historický a súčasný kontext. Liberálna politika sa zrodila na konci 17. storočia v Anglicku, ale tento typ bol označený za liberálny až na začiatku 19. storočia. Ostrovná „liberálna“ politika whigov mala kontinentálnu libertariánsku podobu vo Francúzsku (napríklad Markíz de Sade). Sláva liberalizmu je spojená s presadením sa kapitalistického jadra Európy na globálnom trhu. V druhej polovici 19. storočia sa z klasických liberálov stávajú konzervatívci, pretože základnou deliacou čiarou je medzi socialistickými stranami na jednej strane a stranami obhajujúcimi kapitalizmus na druhej strane. Existujú súčasne liberálne aj konzervatívne strany, ale prechod medzi nimi je možný a najznámejším prechodom od liberálov na stranu konzervatívcov bol prechod Sira Winstona Leonarda Spencera-Churchilla. Zlatý vek liberálnej spoločnosti sa skončil v roku 1914 Sarajevským atentátom. Otvorená spoločnosť Belle Époque mala po 1. svetovej vojne byť diskreditovaná otvorenými útokmi totalitných režimov na základy liberálnej spoločnosti. Po skončení studenej vojny sa zdalo Francisovi Fukuyamovi, že nastal koniec dejín, lebo iba hlupák môže vzdorovať liberálnej ideológii západného sveta. Prechodnú dominanciu liberalizmu v moderných dejinách narušili najmä dve udalosti. Teroristické útoky fundamentalistov – teroristický útok na USA v roku 2001 a finančná kríza z roku 2008. Akademické diskusie medzi zástancami liberalizmu a libertarianizmu sa dostali pod rovnaké útoky ako po skončení 1. svetovej vojny. Keď sa však spoločnosť dostane do krízy, ľudia sa prestávajú chovať racionálne.

„Liberalizmus je spôsob myslenia o človeku a politike, ktorý inšpiroval počas posledných štyroch storočí niekoľko politických hnutí v Európe a v krajinách ovplyvnených európskou kultúrou. Problém jeho vymedzenia sťažuje skutočnosť, že najsilnejší konzervatívni a radikálni rivali liberalizmu často prišli k svojim neliberálnym postojom z liberálnych premis; konzervatívci liberalizmus konzervujú a radikáli radikalizujú. Znamená rozdelenie liberalizmu a jeho prienik do sociálnej demokracie a moderného konzervativizmu jeho triumf alebo úpadok? Nový liberalizmus bol do istej miery odpoveďou na rozmach socialistických strán, a vyvstala otázka, či rozdelenie na starých a nových liberálov je skutočne rozdelenie na liberálov pravých a falošných. Konzervatívci prehlasovali, že noví liberáli príliš ustúpili socializmu. Noví liberáli tvrdili, že konzervatívci sa prikláňajú k staromódnej liberálnej politike, ktorá neslúži cieľom liberalizmu. Tento dialóg bol jednou z hlavných diskusií oživujúcich západnú politiku v dvadsiatom storočí. Konzervatívci i sociálni demokrati majú tendenciu osvojiť si dogmatický postoj k otázkam štátnej intervencie, na rozdiel od starších liberálov ako Montesquieu, ktorí podporovali skôr uvážlivejší prístup. Z tohto uhla pohľadu sa diskusia medzi starým a novým liberalizmom javí skôr ako dusiaca než oživujúca.“¹

„Libertarianizmus sa snaží nájsť odpoveď na otázku aké sú legitímne funkcie vlády? Libertarianizmus, politické hnutie dvadsiateho storočia, majúce svojich prívržencov hlavne (i keď nie iba) v USA a Veľkej Británii, na túto základnú otázku politickej teórie odpovedá radikálnym spôsobom. Presnejšie vzaté sú dve hlavné vetvy libertarianizmu a každá z nich zaujíma k problému svoj zásadný postoj. Jedna skupina anarchistov hlása, že každá vláda je nelegitímna. Druhá skupina, všeobecne nazývaná „minarchisti“, zastáva názor, vláda môže primerane uplatňovať policajnú ochranu, vynucovať

¹ MILLER, David a kolektív. *Blackwellova encyklopédie politického myslenia*. Brno: CDK, PROGLAS/JOTA, 1995. s. 249 - 253.

dodržovanie zmlúv a zaisťovať obranu štátu, ale nič viac. Podľa väčšiny minarchistov však vláde neprináleží právomoc vyberať dane, dokonca ani na zabezpečenie zmienovaných potrebných funkcií. Anarchisti však mienia, že tento „štát nočných strážcov“ je príliš široký a veria, že vládne funkcie, ako ich prijímajú minarchisti, by bolo možné vykonávať prostredníctvom súkromných ochranných štruktúr. Niektorí libertariánski anarchisti však idú ešte ďalej a odmietajú použitia násilia vôbec, dokonca i v sebaobrane.“²

Najviac ma mrzí, že sa dnes mieša liberalizmus a libertarianizmus. Liberalizmus rieši v tento moment danú vec čiastkovo a libertarianizmus je holistický a chce rieši problémy sveta jedným aktom, teda anarchiou alebo minarchiou. Podstatou liberalizmu je, že má registrovať a reagovať na zmenu. Nemá počiatočný a konečný stav. Nič také, ako je stabilita, nepozná. Liberálna utópia nemá byť cieľom, ale cestou.

Rozdiel medzi liberálom a libertariánom

Etymológia slova liberálny má širšie sémantické, teda obsahové pole ako slovo slobodný. Znamená „slobodne mysliaci, znášavivý, z latinského *liberālis* ,týkajúci sa slobodného človeka, šľachetný, štedrý“³ alebo „zhovievavý, tolerantný voči iným názorom, prejavom odlišnej ideológie“⁴. Zaujímavý je najmä športový význam slova *libero*, ktorým je „futbalový obranca, voľne zasahujúci do hry po celom ihrisku“⁵. Je zrejmý protiklad medzi politickou činnosťou anglických i kontinentálnych liberálov a libertariánov. Liberál akceptuje zodpovednosť za dôsledky svojho oslobodzovania sa a libertarián sa chce oslobodiť aj od zodpovednosti za dôsledky svojich činov. Synonymickým termínom pre libertariána je v 19. storočí anarchista (Kropotkin) a v 20. storočí aj minarchista (Rothbard).

Liberál sa sám rozhoduje, akým spôsobom bude žiť, kde bude žiť a či sa zúčastní na trhu, a to buď ako pasívny alebo aktívny hráč. No keď sa dostane do konfliktu s druhým človekom, jeho päšť sa vždy nakoniec zastaví pred jeho nosom. Teda pozná svoje práva a aj **práva druhých a akceptuje ich**.

Libertarián sa tiež sám rozhoduje, akým spôsobom bude žiť, kde bude žiť a či sa zúčastní na trhu, a to buď ako pasívny alebo aktívny hráč. No keď sa dostane do konfliktu s druhým človekom, jeho päšť sa nezastaví pred jeho nosom a dá mu na držku. Teda pozná a uznáva len svoje práva a **práva druhých neakceptuje alebo ich nepozná**, aj keď by ich poznať mal.

História Slovenska

Baťovo príslovie hovorí: „Len na tom poli sa obilie rodí, po ktorom vlastný hospodár za pluhom chodí.“ Zároveň nás upozorňuje, že v musíme pochopiť a nemôžeme ignorovať historické súvislosti v našich slovanských zemepisných šírkach. A najmä to, že všetko, čo sa vypestovalo sa zhromažďovalo v sýpkach a starešina to rozdeľoval.

Komunizmus utopicky preferoval v otázke prerozdeľovania verejných statkov spôsob: „Každý podľa svojich možností a každému podľa jeho potrieb“. Ako hovoril súdruh Zápotocký: „Každý ma len jeden

² MILLER, David a kolektív. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: CDK, PROGLAS/JOTA, 1995. s. 254 - 255.

³ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice: LEDA, 2001. s. 341.

⁴ KRÁLIK, Ľubor. *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda, 2015. s. 325.

⁵ KRÁLIK, Ľubor. *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda, 2015. s. 325 – 326.

žalúdok. Nikto nezje 10 - krát viac.“ Problém tohto systému správy spoločnosti tkvel najmä v tom to, že potláčal slobody jednotlivcov a z dlhodobého hľadiska demotivoval jednotlivcov, ktorí chcú a majú chuť niečo robiť. Potláčal slobodu jednotlivca a tých, čo chceli niečo robiť, to ťahalo smerom dolu, teda nivalovali sme smerom dolu. Načo by sa niekto snažil, keď za to, že niečo vedel a za svoju snahu nedostal odmenu alebo čo i len jej časť. Miera nadhodnoty ukazuje podľa komunistov mieru vykorisťovania a preto nadhodnotu premenovali na nadprodukt a tvárili sa, že nevytvárajú nadhodnotu, ale nadprodukt a preto nikoho nevykorisťujú. Komunisti tvrdili, že rozdeľovali podľa potrieb jednotlivcov. Ako, komu, koľko a podľa čoho rozdeľovali spoločný koláč do dnes nie je jasné. Napokon najväčším problémom imigrantskej vlny je to, že si len tak zvonku niekto príde a chce časť z nášho spoločného koláča.

Mýty a slobody v Európskej únii

Nedá mi nespomenúť aspoň základné mýty o Európskej únii. Ide najmä o nasledovné mýty, ktoré si v rýchlosti trochu priblížime.

Mýtus o zakrivených uhorkách

„Spoločné pravidlá sú užitočné pre spoločný trh, ale prečo potrebujeme právne zaväzovať obchodníkov práve k tomu, ako veľmi majú byť zakrivené uhorky? Pretože uhorky k zákazníkom cestujú. Cestujú v kartónových škatuliach a je rozdiel, koľko do jednej škatule napcháte rovných uhoriek a koľko poohýbaných. Ak máte rovné uhorky, je nákupcovi jasné, že ste ich do krabice zmestili presne toľko, koľko očakáva, a že nebudú obité. Takto to funguje len vtedy, ak všetci na trhu rešpektujú rovnaké pravidlá.“⁶

Mýtus Ako Brusel zakázal kanvice

„O návrhoch nerozhoduje „jeden Brusel“. Pri príprave spolupracujú odborníci, spotrebiteľské zväzy, podniky, výrobcovia a ďalší. Schvaľujú domáci aj európski politici. Slovo majú v každej fáze aj Slováci.

S návrhom, ktorý poznáme na Slovensku ako zákaz rýchlovarných kanvíc, prišla v roku 2008 Európska komisia, konkrétne vtedajší komisár Gunther Verheugen. Neprišiel s ním, pretože sa nudil, ale preto, že ho do energetickej efektívnosti a energetických úspor vyzývajú občania, politici a k týmto cieľom sa hlásime prostredníctvom inštitúcií EÚ aj my.

O čom to celé bolo? To, čo voláme „ekodizajn“, vychádza z dvoch pravidiel. Spôsob, akým sa schválilo to prvé, je opísaný vyššie a to druhé sa zaoberá označovaním výrobkov (pre spotrebiteľov, aby si vedeli jednoduchšie porovnať dva výrobky rôznych značiek). Ich cieľom je ušetriť peniaze, energiu a podporovať inováciu. Ekodizajn takto už vylúčil z trhu vysávače s príkonom 2 600 W, namiesto toho máme dnes v platnosti podmienku, že v EÚ sa môžu predávať vysávače len do 1 600 W. Prestali ste z toho dôvodu vysávať? Nie. Preto sa to teda ľuďom na prvý pohľad nepáči a nekriticky sadnú na zavádzania bulváru? Pretože viac vždy znie lepšie. Určite bude vysávať lepšie, keď je „silnejší“. Pravda je, že nebude. Testovalo sa 400 druhov vysávačov.“⁷

Mýtus Brusel reguluje záchody a splachovače

⁶ STACH, Karolína. 2016. *Odkiaľ sa zobrali zakrivené uhorky (naposledy o najslávnejšom EÚ mýte)*. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/509013/odkial-sa-zobrali-zakrivene-uhorky-naposledy-najslavnejsom-eu-myte/>

⁷ STACH, Karolína. 2016. *Ako Brusel zakázal kanvice (detaily o jednom mýte o EÚ)*. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/500195/brusel-zakazal-kanvice/>

„Nie byrokrati, ale vedci. Rozdiel je v spotrebe a nie je zanedbateľný.

Mnohí z vás ste už v živote videli, ako sa do WC nádržíek vkladajú napríklad tehly, aby sa svojpomocne znižovala spotreba. Pre domácnosť je veľkosť nádržky voľba, ktorá sa odrazí v celoživotnej spotrebe vody – oplatí sa nad ňou na moment zauvažovať. Preto sa Európska komisia snaží pestovať si „ekologické značenie“ a spotrebiteľom označovať výrobky, ktoré sú v prípade splachovačov funkčne rovnaké, ale zároveň spotrebujú menej vody. Spomínate si ešte na slovo, ktoré sa v Článku 1 nariadenia spomína? Označovanie je dobrovoľné.“⁸

Rozprávajú vám o nevzdelaných a nevolených bruselských politikoch? Zbystrite pozornosť

„Ak sa však bavíme o tom, kde tkvie jeho demokratická legitimita, budeme ju musieť hľadať o kúsok ďalej ako v Luxembursku. Juncker bol totiž na svoju súčasnú pozíciu zvolený trikrát.

Prvýkrát ho zvolil predvolebný kongres najsilnejšieho zoskupenia európskych strán – európski ľudovci. Títo ľudovci, na Slovensku známi ako „stredopravé“ strany, si ho v straníckych primárkach zvolili za svojho top kandidáta eurovolieb 2014.

Druhýkrát ho navrhla krátko po voľbách a krátkom zdráhaní sa Európska rada 26 hlasmi z 28 (nesúhlasili Briti a Maďari). Takže áno, Junckera odhlasovali aj Slováci.

Do tretice ho do funkcie zvolil Európsky parlament 422 hlasmi. Ak vám bude teda niekto hovoriť o Junckerovi ako o nevolenom politikovi, pýtajte sa na jeho legitimitu vášho ľudoveckého politika, nášho premiéra a kohokoľvek, komu sa kedy podarila získať podpora celoeurópskeho stranického kongresu a 26 národných štátov.“⁹

Slobody o ktorých sa nám v roku 1989 ani nesnívalo

Medzi základné slobody v rámci priestoru Európskej únie patria voľný pohyb tovaru, voľný pohyb služieb, voľný pohyb kapitálu a najmä voľný pohyb osôb. Pod voľným pohybom tovaru rozumieme, že tovar môžeme predávať v celom priestore Európskej únie a platí zákaz zvýhodňovania domáceho tovaru clom alebo špeciálnou daňou. Pod voľným pohybom služieb rozumieme, že služby môžeme poskytovať v celom priestore Európskej únie a nemusíme byť usadený v štáte, kde služby poskytujeme.

Pod voľným pohybom kapitálu rozumieme voľný pohyb finančného kapitálu a hmotného majetku a obyvatelia môžu využívať finančné služby kdekoľvek v priestore Európskej únie. Pod voľným pohybom osôb rozumieme, že sa môžeme v celom priestore Európskej únie pohybovať, študovať, zamestnať sa bez pracovného povolenia, usadiť sa alebo podnikáť.

V Európskej únii máme dnes neporovnateľne viac slobôd, ako sme mali počas ľudáckeho štátu, komunizmu a v období, keď sme ešte neboli členmi Európskej únie. Európska únia vo svojej podstate funguje ako nadstavba, teda nielen spoločný priestor pre uplatňovanie slobôd jednotlivcov, ale aj ako priestor na diskusiu, či debatu. V tomto priestore môžeme vzájomne zdieľať nielen fyzický priestor, ale najmä svoje myšlienky a vďaka konkurencii v tomto priestore nivelujeme smerom nahor. Metaforicky je to spoločný stôl, kde si môžeme kedykoľvek sadnúť a môžeme sa dohodnúť, ako budeme spolupracovať. Spolupracovať za účelom obrany slobody a demokracie.

⁸ STACH, Karolína. 2016. *Brusel reguluje záchody a splachovače – vysvetlenie mýtu*. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/519933/brusel-reguluje-zachody-a-splachovace-vysvetlenie-mytu/>

⁹ STACH, Karolína. 2016. *Rozprávajú vám o nevzdelaných a nevolených bruselských politikoch? Zbystrite pozornosť*. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/579765/rozpravaju-vam-o-nevzdelanych-a-nevolenych-bruselskych-politikoch-zbystrite-pozornost/>

Nepriatelia Európskej únie

Južné a východné krajiny v prostredí Európskej únie vôbec nepochopili ako funguje liberalizmus. Vôbec nepochopili, že za svoje rozhodnutia musia niešť zodpovednosť a neprenášať ju na niekoho iného. Obviňovaním Bruselu z byrokracie sa iba zhoršuje nálada v Európskej únii a je to výhovorka podobná ako tá, že za to môže Boh, Moskva a dnes Brusel. Byrokracia sa najľahšie meria podielom verejných výdavkov na HDP. Rozpočet Európskej únie je 1 % HDP Európskej únie, pričom rozpočty národných vlád sú od 30 % do 55 % HDP. Európska únia a európska komisia tlačí na protrhové riešenia, na protrhové reformy a na férovú súťaž, aj keď nie vždy a vo všetkom. Európska únia má dnes troch nepriateľov – teroristický Islam, revanšistické Rusko a realitu, pretože realita neustále mení podmienky. Politika bude vždy zaostávať za realitou, teda aj za ekonomikou. Mnoho ľudí má pocit, že v Bruseli sa sústreďuje príliš veľa moci. Ale za všetky zlyhania Bruselu sú a vždy budú zodpovedné národné vlády a vyhováranie sa na Brusel je alibizmus národných vlád, teda nás ako členov Európskej únie.

Dnes sa revanšisti, ktorí prehrali studenú vojnu snažia vytvoriť v Európskej únii 5. kolónu s jediným cieľom, ktorým je rozvrátenie Európskej únie a dnes tvrdia, že žijeme pod diktatúrou Bruselu. Euro je v očiach mnohých vnímané ako nežiadúca uniformita, ale veď nikto nenúti ľudí neplatiť inou menou. Vzostup terorizmu je spojený s tým, že islamské spoločnosti sa stali po skončení studenej vojny bezvýznamnou perifériou. Nástup technológií a rozvoj internetu paradoxne umožnil útočiť na otvorenú spoločnosť prostriedkami otvorenej spoločnosti. Ide o tzv. Gutenbergov efekt. Internet je najväčší technologický výtvarok otvorenej spoločnosti, ale najviac a aj najefektívnejšie ho zatiaľ využívajú nepriatelia otvorenej spoločnosti. Napríklad hybridnou vojnou, ktorú vedie Rusko a šírením nenávisťnej ideológie napríklad Islamského štátu.

Každý z postkomunistických štátov, ktorý sa stal členom Európskej únie, si členstvo zvolil dobrovoľne, teda slobodne a zaviazal sa tým dodržiavať aj pravidlá a zákony, ktoré platili a platia v priestore Európskej únie. Odklon Maďarska a Poľska, pretože sa nesprávajú podľa pravidiel Európskej únie, je o tom, že sa správajú ako anarchisti, teda nezodpovedne. Turecko by chcelo byť tiež členom Európskej únie, ale očakáva, že sa liberálna Európska únia prispôsobí neliberálnemu Turecku.

Brexit bol postavený na odmietnutí jednej zo štyroch základných slobôd, slobodného pohybu pracovnej sily v rámci Európskej únie. Podľa môjho dlhodobého názoru je to najväčšia hlúposť akú národ s autentickou liberálnou tradíciou urobil za posledné storočia. Veľká Británia si strelila predovšetkým do vlastného kolena.

Obrana slobody a demokracie alebo konflikt „trhového fundamentalizmu“ verzus „demokratického fundamentalizmu“

„Trhový fundamentalizmus“, to je dnes najobľúbenejšia nadávka, ktorou sú ekonómovia označovaní. Svet pozorne počúval, keď miliardár George Soros prehlásil, že „trhový fundamentalizmus ... urobil globálny kapitalistický systém nezdravým a neudržateľným.“. Nálepka „trhový fundamentalizmus“ je vážnym obvinením. Kresťanskí fundamentalisti sú preslávení svojím doslovným výkladom Biblie a bezmedznou snahou ignorovať, či prevracať poznatky z oblasti geológie či biológie, aby ich uviedli do súladu so svojou vierou. Aby táto analógia bola výstižná, musel by typický ekonóm veriť tomu, že trhy prinášajú blahodárne dôsledky prakticky vždy, bez ohľadu na empirické dôkazy, a tým, kto by s týmto názorom nesúhlasil, by musela hroziť exkomunikácia z radov ekonómov. Z tohto hľadiska je obvinenie z „trhového fundamentalizmu“ úplne nezmyselné a nepodložené, takže neobstojí ani ako karikatúra. Keď typického ekonóma požiadate, aby vymenoval prípady, kde trhy nefungujú dobre, okamžite vám vysype obsiahly zoznam: verejné statky, externality, monopol, nedokonalé

informácie a tak ďalej. Naozajstných trhových fundamentalistov je v ekonomickej profesii len malá hŕstka.¹⁰

„V rozsiahlom okruhu záležitostí sú väčšiny oprávnené vládnuť, ako sa im páči, a to čisto z toho dôvodu, že sú väčšinami.“ Robert Bork. Takmer všetci – či už novinári, politici, alebo empirickí spoločenský vedci a akademickí filozofovia – sú ochotní verejne vyznávať svoj demokratický fundamentalizmus. Obhajcovia demokracie s obľubou používajú ako „konečný triumf“ známy slogan Winstona Churchilla: „Demokracia je najhorším spôsobom vlády, s výnimkou všetkých ostatných, ktoré boli v minulosti vyskúšané.“ Na prvý pohľad sa javí tento výrok ako prejav vyzretého realizmu, a nie „demokratického fundamentalizmu“. Avšak Churchillovo tvrdenia spočíva v triku typu „všetko-alebo-nič“. Predstavte si, že by ekonóm šmahom odmietal všetku kritiku slobodného trhu bonmotom: „Slobodný trh je najhoršia forma ekonomickej organizácie, s výnimkou všetkých ostatných.“ Toto je dobrá námietka voči komunizmu, ale iba tržný fundamentalista by bol ochotný túto výhradu akceptovať ako argument proti umiernenému štátnemu zásahu. Podobne ako trh môže byť i demokracia rôznym spôsobom obmedzená, regulovaná či v niektorých veciach úplne vylúčená. Procedúry, ktoré rušia väčšinové rozhodnutia – ako napríklad súdne preskúmanie ústavnosti zákonom, ktoré prijal parlament, môžu existovať bok po boku s demokratickými procedúrami. Ak požaduje ústava v niektorých prípadoch súhlas kvalifikovanej väčšiny (napríklad 3/5), umožňuje tým menšinám zablokovať to, čo si praje jednoduchá väčšina občanov. Tváriť sa, že takéto čiastkové zmeny demokratických inštitúcií neexistujú a čelíme len binárnej voľbe medzi demokraciou a diktátorstvom, to je čistý fundamentalizmus, ktorí sa však navonok tvári ako bytostne rozumný.¹¹

„Analogia medzi hlasovaním vo voľbách a nakupovaním je chybná: *Demokracia je „obecnou pastvinou“* (tz. Prostredím, kde jednotlivci môžu maximalizovaním svojho úžitku spôsobiť vyčerpanie zdrojov, ako napríklad v prípade príliš intenzívneho rybolovu), *nie trhom*. Jednotliví voliči si svojím hlasovaním „nenakupujú“ tie či oné štátne politiky. Miesto toho svoj hlas hádžu do jednej spoločnej kade. Spoločné výsledky potom závisia na priemernom obsahu tejto kade.

V týchto situáciách, keď ľudia môžu bez obmedzenia využívať spoločné zdroje, sa ekonómovia obvykle obávajú najhoršieho. Ignorujú súhrnné dôsledky svojho konania, ľudia budú s kludom znečisťovať spoločný rybník. Domnievam sa, že hlavným dôvodom, prečo mnohí z nás pociťujú sebauspokojenie s demokraciou, je, že dotyčné znečistenie je ťažko viditeľné. Nejde tu o znečistenie *fyzickej* povahy, akým je napríklad hustý dym stúpajúci z továrenských komínov. Demokracia vytvára abstraktnejšiu externalitu: *mentálne* znečistenie, ktorého podstatou sú systematicky skreslené názory.

Ekonómovia skúmajú v prvom rade trhy, ale môžu sa ľudským konaním zaoberať i z mnoho iných uhlov pohľadu. Akonáhle však hŕstka priekopníkov začala prirovnávať politiku k trhom, nastal poľutovaniahodný kaskádový efekt. Je načase tento módný trend opustiť.

Musíme sa toho ešte veľa o politike naučiť a rovnako veľa odnaučiť. Spoločenské vedy sa nechali zaviesť do mnohých slepých uličiek – a zanedbávali veľa sľubných ciest – pretože mylne trvali na tom, že všetky modely musia spočívať na „príbehoch bez hlupákov“, a to dokonca i v oblastiach – ako je politika – v ktorej je iracionalita ústredným bodom. Isté príslovie hovorí, že „múdry muž sa naučí viac od blázna, než blázon od múdreho človeka“. Tým, že zavierali oči pred bláznami a bláznovstvom,

¹⁰ CAPLAN, Bryan. *Mýtus racionálneho voliče*. Praha: NLN, s.r.o., 2010. s. 260 - 261.

¹¹ CAPLAN, Bryan. *Mýtus racionálneho voliče*. Praha: NLN, s.r.o., 2010. s. 264 - 269.

múdri muži venujúcimi sa spoločenským vedám umelo zúžili svoj zorný pohľad, a obmedzili tak rozširovanie vlastných vedomostí.“¹²

Kapitalizmus hovorí, že cenu určuje dopyt a nie ponuka, teda ponuka je dôsledkom dopytu. Toto je dôležité aj pre dnešný liberalizmus. Dnes je potvrdené, že mnohí z nás nie sú schopní spoliehať sa iba na seba, nemajú schopnosť kriticky a racionálne myslieť a racionálne konať. To, čo máme stále obraňovať je sloboda a demokracia. Pri slobode ide o individuálne rozhodnutia a pri demokracii ide o kolektívne rozhodnutia jednotlivcov. Tu je zdanlivo zabudovaný permanentný konflikt, no demokracia nám umožňuje ako jednotlivcom a spoločnosti robiť neustále chyby a následne ich beztrešne korigovať. Podľa F. A. Hayeka „Pravou hodnotou demokracie je slúžiť ako sanitárne bezpečnostné opatrenie chrániace nás pre zneužitím moci. Umožňuje nám zbaviť sa vlády a pokúsiť sa nahradiť ju tou lepšou. Alebo, aby sme to povedali inak, je to jediná konvencia (dohovor), ktorú sme až doteraz objavili, ako umožniť mierovú zmenu.“¹³ Slobody máme, dokonca aj také, o ktorých sa nám v roku 1989 ani len nesnívalo. No aj pri tých slobodách sa mi niekedy zdá, že pozostatkom komunizmu je prenesenie zodpovednosti v zmysle: „Povedzte nám, čo máme urobiť a mi to urobíme, ale vy ste zodpovední. Nutnosť rozhodovať sa a niesť dôsledky za svoje činy nás obťažuje a rozčuľuje.“ Dopyt jednotlivcov a spoločnosti je v súčasnosti najmä po spravodlivosti. Uvidíme ako dopadnú experimenty so základným príjmom. Nakoniec by mohol umožniť, aby jednotlivci viac riskovali a boli ochotní prinášať straty. Zväčší alebo zmenší to konkurenciu? A o to väčší bude dopyt, keď skončí kapitalizmus tak, ako ho dnes poznáme. Kto bude vlastniť stroje, keď sa začnú starať sami o seba a budú sa sami reprodukovat?

Výzvy pre nefundamentalistických liberálov

Korupcia je dnes vážny problém. Vieme identifikovať korupciu, keď sa jej dopúšťa jednotlivec, ale nevieme ju identifikovať alebo len veľmi ťažko, keď sa jej dopúšťa štát. Preto je oprávnený argument, že spoločný koláč by mal byť čo najmenší, aby sme museli riešiť čo najmenej problémov spôsobených s prerozdeľovaním verejných statkov. Aj keď neviem, či dnes ľuďom na Slovensku viac vadí, to že sa korupcie určití jedinci dopúšťajú alebo to, že sa jej nemôžu osobne zúčastňovať. Zaujímavý je tiež vzťah transparentnosti a korupcie. „Transparentnosť nie je všeliek. Za istých okolností môže dokonca uškodiť a korupciu v krajine ešte zvýšiť.“¹⁴ A to najmä vtedy, keď nefunguje právny štát.

Úloha štátu v dejinách sa postupne vyvíja a nestále rastie. Sloboda neexistuje bez zodpovednosti. Preto sa dnes nemôžeme čudovať, že spoločenská objednávka rastie a bude rásť, nielen v oblasti prerozdeľovania verejných statkov, ale aj ich efektívnej správy. To vždy bola a aj je nočná mora liberálov. Pre mnohých ľudí je zodpovednosť voči spoločnosti dôležitá a bude samozrejmé, že sa budeme musieť stále viac zaoberať aj oblasťou prerozdeľovania verejných statkov a s tým spojenou spravodlivosťou. Mali by sme stále hľadať nové spôsoby, ako zmenšovať spoločný koláč a ponechať jednotlivcom, čo najviac prostriedkov a nemali by sme rezignovať na spôsoby, ako rozdeľovať spoločný koláč čo najspravodlivejšie, aby bol spoločný koláč, čo najmenším zdrojom korupcie zo strany štátu. Nemôžeme hrať hry s nulovým súčtom. Po zavedení rovnej dane a nezdaniteľnej časti základu dane sa nám tiež spoločný koláč zväčšil. Ibaže by sme nevytvárali žiadny spoločný koláč, to by bola radosť iná, to by bola utópia. Chce to „nebát se a...“.

¹² CAPLAN, Bryan. *Mýtus racionálneho voliče*. Praha: NLN, s.r.o., 2010. s. 291 - 296.

¹³ HAYEK, F. A. *Právo, zákonodárstvie a sloboda*. Praha: Academia, 1998. s. 379

¹⁴ HORÁK, Otakar. 2017. *Transparentnosť nie je iba dobrá, vedci skúmali, za akých okolností pomáha korupcii*. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/825652/transparentnost-nie-je-vsieliek-vedci-skumali-za-akych-okolnosti-napomaha-korupcii/>

Význam myšlienok predstaviteľov liberálnych ekonomických škôl je a ostane dôležitý. Je to základ. No súčasná doba od nás vyžaduje odpovede na nové a iné otázky. Nemôžeme ostať zaseknutý v starých presvedčeniach. „Je to presvedčenie, že niekde v minulosti alebo v budúcnosti, v duchovnom zjavení alebo v mysli individuálneho mysliteľa, vo vyhláseniach histórie alebo vedy či v jednoduchom srdci neskazeného dobrého človeka sa nachádza konečné riešenie.“¹⁵

Som liberál a som tolerantný. Som obranca. A podľa základného princípu kapitalizmu sa budem zaoberať tým, po čom je v spoločnosti, teda u jednotlivcov dopyt. To je moje rozhodnutie. Očakávam, že štát a trhy budú menšie a čoraz viac ľudí bude mať prístup k viacerým veciam zo súčasného trhu budú lacná, alebo prakticky zadarmo. Je čas vytvoriť priestor pre spoločný stôl, kde sa budeme rozprávať o zachovaní čo najväčšej miery slobody pre jednotlivcov, o zodpovednosti, spravodlivosti a demokracii. Pretože nikdy nebude existovať konečné riešenie. A dnes presne vieme, kto už ponúkal a chce znovu ponúkať jednotlivcom a spoločnosti konečné riešenia. Iba v spoločnom dialógu môžeme hľadať odpovede na súčasné problémy, na súčasné otázky. Dohodneme sa?

¹⁵ Berlin, I. a kolektív. 1993. *O slobode a spravodlivosti Liberalizmus dnes* IN: BERLIN, Isaiah. *Dva pojmy slobody*. Bratislava. ARCHA, 1993. s. 65.